

קונפליקט, הסכמה, ומה שביניהם בחברה הישראלית-יהודית

חלק ראשון

**כיצד קרה דבר בישראל? הרקע והמניעים לרצח ראש
הממשלה יצחק רבין ז"ל**

**לקראת יום הזיכרון התשעה-עשר
לרצח ראש הממשלה, יצחק רבין**

הצעות לפעילות לימודית עבור חטיבות ביניים ותיכונים

כתבו וערכו: ד"ר עדנה ענבר וד"ר אורי קצין

חשוון תשע"ה – נובמבר 2014

תוכן העניינים

עמ' 3	דבר למורים
עמ' 4	הקדמה
עמ' 5	1. בירור המושג קנאות
עמ' 5	הצעות לפעילות בכיתה
עמ' 5	1.1 מיפוי המושג 'קנאות' באמצעות הגדרה מילונית
עמ' 6	1.2 בירור המושג 'קנאות' באמצעות הקבלה למושגים משיקים או מנוגדים
עמ' 6	1.3 ניתוח המושג קנאות באמצעות עיון בשירים של חיים גורי, מלחמת אזרחים ושל יהודה עמיחי, המקום בו אנו צודקים
עמ' 7	1.4 המחשת המושג 'קנאות' על ידי עיון ובחינה של ארגונים קנאיים ותופעות של קנאות
עמ' 8	2. המניעים לרצח ראש הממשלה יצחק רבין
עמ' 8	2.1 המחלוקת על מדיניות השלום של ראש הממשלה יצחק רבין
עמ' 8	הצעות לפעילות בכיתה
עמ' 8	2.1.1 דיון באירועים ההיסטוריים שקדמו לרצח ראש הממשלה
עמ' 12	2.1.2 שאלות לדיון בכיתה
עמ' 12	2.2 השקפה קנאית אמונית
עמ' 12	הצעות לפעילות בכיתה
עמ' 12	2.2.1 עיון בנימוקים ההלכתיים לכאורה שהציג הרוצח בעדותו – דין רודף ודין מוסר
עמ' 16	2.2.2 פעולה עצמאית של "מטורף" או מעשה הקרבה קנאי בשליחות של רעיון?
עמ' 17	פעילות סיכום

דבר למורים

לימוד המושג קנאות ודיון במניעים שהובילו לרצח ראש הממשלה יצחק רבין עוסק, לצערנו, באירועי גזענות ולאומיות המתחרשים גם כעת, בסתיו תשע"ה, במיוחד לאחר החטיפה והרצח המתועב של שלושת הנערים גיל-עד שער, נפתלי פרנקל ואיל יפרח זיכרונם לברכה ומבצע צוק איתן. הנושא הוא בנפשנו כאזרחים ומחנכים, והוראתו איננה רק בפן הערכי והקוגניטיבי אלא גם, או בעיקר, בפן הרגשי. על מנת לסייע למורים בהתמודדות עם היבטים מהותיים אלו של ההוראה ולהתאים באופן הטוב ביותר את יחידת ההוראה עבור תלמידים ומורים, נודה לכם מאד אם תשלחו אלינו הערות, השגות, רעיונות ורשמים מההתנסות שלכם בכיתות.

המעוניינים במאמרים וחומר נוסף לעיון והעשרה מוזמנים אף הם לפנות אלינו.

שלכם,

ד"ר עדנה ענבר ednainbar@gmail.com

ד"ר אורי קצין oriamotmida@gmail.com

קונפליקט, הסכמה, ומה שביניהם בחברה הישראלית-יהודית

פרקי עיון ולימוד בהתקרב העשור השני לרצח ראש הממשלה, יצחק רבין

הקדמה

השיח הפוליטי והחברתי שמתייחס לסכסוך הישראלי פלשתיני וליחסי יהודים ומוסלמים עתיר בביטויים טעונים ביותר שמשקפים מחלוקת עמוקה בין קהילות אזרחיות שונות או בין זרמים פוליטיים למיניהם. לצערנו אין מדובר רק בדיבורים אלא גם במעשי זוועה קיצוניים ואלים. עיסוק באירוע הספציפי של רצח ראש הממשלה, רבין מחייב לבחון השקפות, עמדות, אמונות וערכים מזווית הסתכלות היסטורית ועכשווית כאחת. זאת לצד בחינת הלקחים העולים מן ההתפתחויות הפוליטיות-חברתיות והאמוניות, שהובילו להירצחו. צו השעה הוא העלאת השקפות אלו לדיון בכיתה כחלק מחינוך הומניסטי וחינוך לערכי הדמוקרטיה, חינוך נגד גזענות וקנאות.

"האזרח מהשורה", זה שאיננו מזדהה באופן מלא ומחייב עם צד זה או אחר במחלוקת, זה שאין לו "אמת אחת ויחידה", נשאר תוהה מול ביטויים ועמדות מנוגדות המציפות את המדיה והרשתות החברתיות. בני נוער, שהשקפת עולמם איננה מגובשת, או שאיננה נשענת על מקורות מידע וכלים לחשיבה רציונאלית, עלולים למצוא את עצמם נסחפים אחר רטוריקה מרשימה (שלא לומר – דמגוגיה) כגון:

- "לא יעלה על הדעת...!". אז בעצם מה "לא יעלה על הדעת"? או – "לא ניתן!" מה וכיצד? או – "העם דורש...!" מיהו "העם"?
- מלמדים אותנו ש"יהודי לא הורג יהודי" – אז איך קרה ש"יהודי הרג יהודי" שהיה ראש ממשלה? האם הציווי "לא תרצח!" מכוון ליהודי נגד יהודי בלבד?

וכגון היגדים פסקניים שרווחים ברשת וביטויי שנאה במסווה של השקפת עולם ראויה:

- לשנוא ערבים זה לא גזענות – זה ערכים!
- מצווה למחוק את זרע עמלק

לפיכך, ההצעה להוראה שלפנינו, המשלבת תחומי דעת אחדים ובהם ספרות, היסטוריה, מקרא ואזרחות, מיועדת לבירור שאלות שמסעירות כיום, כבעבר, את החברה הישראלית על רבדיה השונים. בחלק הראשון¹, זה שלפניכם, ננסה להעלות את המודעות לגבי מושג הקנאות והשלכותיו, להציג את המחלוקת שהתנהלה לגבי מדיניות השלום של ראש הממשלה, רבין ולנתח את מניעיו של הרוצח, יגאל עמיר, לביצוע הרצח.

¹ בשלב זה מפורסם להוראה החלק הראשון שעוסק במושג קנאות. חלקים נוספים: משיחות, בין משיחות לקנאות, ארץ ישראל ומדינת ישראל, יפורסמו בהמשך.

1. בירור המושג קנאות

על מנת לבחון את המושג קנאות ולנסות להבין את גבולותיו ומשמעותיו, מוצעות ארבע פעולות למידה שונות שניתן לבחור אחת מהן או יותר, כרקע לחלקה השני של יחידת לימוד זו שעוסקת בקנאות כתופעה שהובילה לרצח ראש הממשלה, יצחק רבין.

הצעות לפעילות בכיתה

1.1 מיפוי המושג קנאות באמצעות הגדרה מילונית

בפני התלמידים תוצג הגדרה מילונית מתוך מילון ספיר:

קנאות – עמידה נלהבת לצד מנהיג או לצד רעיון או השקפה, וכדו', פנאטיות.

קנאים – כת של קיצונים בתקופת הבית השני, בימי מלחמת היהודים ברומאים, שדרשה מלחמת חורמה ברומאים, ורדפה את המתונים אוהבי השלום.

קנאות היא תפיסת עולם שמכירה באמת אחת מוחלטת.

הקנאי שואף להשליט את תפיסתו או אמונתו על הכלל, ולו גם במחיר של פגיעה בחיי אדם, בבחינת "המטרה מקדשת את האמצעים".

קנאות מכונה גם **פנאטיות**, מלשון 'פאנה' – מקום קדוש, בלטינית.

מלחמתו של הקנאי (הפנאטי) היא "מלחמת קודש". לדוגמה, מלחמת החשמונאים ביוונים ובמתייוונים; מלחמת הסיקריים ברומאים וביהודים שלא שיתפו פעולה עימם; מלחמות ה"ג'יהאד" המוסלמי; מלחמות הצלבנים.

לאחר עיון בהגדרה יתבקשו התלמידים לבצע, במליאת הכיתה או בקבוצות, את אחת או יותר מהמטלות הבאות:

- להעלות תגובות רגשיות
- לשאול שאלות שמתעוררות אצלם לגבי המושג והגדרותיו
- לחפש ברשת ולהביא דוגמאות לקנאות בימינו תוך הנמקת הגדרתן כקנאות
- לחפש ברשת ולהביא דוגמאות לקנאות בהיסטוריה תוך הנמקת הגדרתן כקנאות
- לבקש מכל התלמידים להציע מושג מנוגד שהוא ההופכי למושג קנאות².

² במהלך הדיון בכיתה עשויה להעלות ההבחנה בין 'קנאות' וקנאה – מהו הדמיון והשוני שבין שני המושגים? מה ההבדל בין לקנא במישהו ולקנא למשהו (לרעיון, לאידיאולוגיה, לאמונה דתית וכ"ו). במהלך הדיון, או בסיכום, אפשר להבהיר שקנאה באדם אחר היא רגש אנושי מובן, אך יש לו גבולות ברורים – אין לבצע אלימות כלפי מושא הקנאה (הדגמה אפשרית – קנאת אחים, סיפור קין והבל כ"מקרה מבחן" של עבירה על הגבול). לעומתה, קנאה רעיונית כרוכה, בדרך כלל, באמונה חזקה "בצדקת הדרך", וניזונה מהתפיסה ש"המטרה מקדשת את האמצעים", ולכן היא מלווה בפגיעה במי שאיננו שותף לדרך.

1.2 בירור המושג 'קנאות' באמצעות הקבלה למושגים משיקים או מנוגדים

א. על מנת לעורר חשיבה לגבי המורכבות של המושג קנאות ועל מניעים אפשריים להתנהגות קנאית, כדאי לדון גם במושגים נלווים, כגון: דבקות ברעיון/במשימה; אמונה; מחויבות; תחושת שליחות; מאבק אלים; מאבק דמוקרטי; שכנוע; הסתה; הסכמה; ויתור; כניעה; מתינות; מלחמה לחרות; סובלנות; אדישות; גזענות; שנאת הזר; לאומנות. מוצע לחלק את הכיתה לקבוצות. כל קבוצה תתייחס לאחד או יותר מהמושגים הנלווים ותבקש לענות על השאלות:

1. מה המונח אומר לכם?
2. האם הרגשתם קרבה או דחייה כלפי התחושה שהמונח מייצג? נסו להסביר.
3. מתי "פגשתם" את המונח הזה במציאות, הציגו דוגמאות.
4. חפשו ברשת באילו הקשרים מופיע המונח. מה להבנתכם "המטען" שמקבל המונח מההקשרים בהם הוא מופיע?
5. לדעתכם, האם יש או אין קשר בין המונח שבחנתם לבין קנאות? אם מצאתם קשר, מהו?
6. נסו למקם את המונח על קו רצף מקנאות ועד מתינות.

ב. דיון במליאת הכיתה: כל קבוצה תציג בפני הכיתה את מסקנותיה מהדיון, תוך התמקדות בשאלה, היכן למקם את המונח שבו הקבוצה דנה, על קו רצף מ'קנאות' ועד ל'מתינות' (יש מקום להתדיינות לגבי הרצף, שכן אין מדובר ב"מדע מדויק". יחד עם זאת, עצם הוויכוח, אם יתעורר, יסייע להבנה מעמיקה יותר של המושגים. יתר על כן, יש כאן הזדמנות פז להדגים את ההבדל בין "עקשנות לשמה", ובין היכולת להתפשר ולוותר, כאשר נימוקי הזולת משכנעים דיים). ננסה לבחון מהם הגבולות ומהם אזורי החפיפה שבין המושגים שנדונו והמושג קנאות.

1.3 ניתוח המושג קנאות באמצעות עיון בשירים של חיים גורי, מלחמת אזרחים ושל יהודה עמיחי,

המקום בו אנו צודקים

עיון בתנועות והשקפות קנאיות מעלה שאלות הקשורות בתפיסות של אמת מוחלטת ובחוויה של אנשים וקבוצות המשוכנעים שהצדק איתם. בחינת המושג קנאות אל מול ספקנות והמשמעויות האישיות שמוצאים המשוררים בני הארץ שלנו, גורי ועמיחי, מעבירה את הדיון אל המישור האישי והקיומי. באמצעות עיון בשירים מלחמת אזרחים של גורי (מתוך: אני מלחמת אזרחים, 2004, עמ' 32 מוסד ביאליק - ירושלים, הוצאת הקיבוץ המאוחד וברשת באתר מקום לשירה) והמקום בו אנו צודקים של עמיחי (מתוך: שירים 1948-1962, עמ' 258 הוצאת שוקן 1963) ובביצוע נפלא של רונה קינן ויוני רכטר (https://www.youtube.com/watch?v=VDS_WcgNK0k) נבקש לעורר חשיבה על משמעות האמונה בצדקת הדרך וגבולותיה.

שאלות מוצעות לדין בין תלמידים:

- אילו השקפות קנאיות או אחרות ניתן לאפיין כ"צודקות" וחסרות ספקות וכ"מקום בו לא יצמחו לעולם פרחים באביב"? (רשימת דוגמאות לארגונים קנאיים להלן, בפעילות 1.4).
- האם לדעתכם אמונה מוחלטת בצדקת הדרך היא קנאות?
- האם ישנה סתירה בין אמונה בערכים לספקנות?
- מה מוסיפים השירים להבנתכם את המושג קנאות?

1.4 המחשת המושג 'קנאות' על ידי עיון ובחינה של ארגונים קנאיים ותופעות של קנאות

בפני התלמידים תוצג רשימה של ארגונים קנאיים הפועלים כיום בחברה המערבית: קו-קלוקס-קלן, גלוחי הראש; ובחברה המוסלמית: הטאליבן, אל-קעידה ודאע"ש. דוגמאות מההיסטוריה: ביהדות הסיקריים; בנצרות הצלבנים, האינקוויזיציה, המאבק בין הקתולים לפרוטסטנטים באירלנד. ניתן להוסיף מדינות שמתנהלות או התנהלו על פי תפיסות קנאיות: פקיסטאן או איראן – כדוגמה לקנאות דתית-מוסלמית; גרמניה הנאצית – כדוגמה לקנאות לאומנית; רוסיה הסובייטית – כדוגמה לקנאות אידיאולוגית. אפשרות נוספת היא בחינת קנאות במקרא דרך עיון במעשה פינחס המתואר בספר **במדבר** פרק כה ובסיפור על אליהו ונביאי הבעל בספר מלכים א' פרק י"ח.

התלמידים יתבקשו ביחידים, זוגות או קבוצות, לבחור אחד מהארגונים או אחת מהמדינות ולאתר מידע ברשת על הארגון.

לאחר איתור המידע יתבקשו התלמידים לדון בשאלות הבאות ולהציג את מסקנותיהם באמצעות מיצג:

- מה היא משנתו האידיאולוגית ואמונותיו של הארגון ומה הוא שואף להשיג?
- מה הוא מקור הסמכות של הארגון? בשם מי, או בשם מה הוא פעל?
- מה הם מאפייניו של הארגון, מה הן הדרישות מחבריו?
- האם ואלו "קווים אדומים" יש לארגון?
- מי הם מנהיגיו ותומכיו של הארגון?
- מה הם הסמלים והסימאיות של הארגון?
- מי הם מתנגדיו? מה הם הסמלים והסימאיות של המתנגדים?
- כיצד הארגון מצליח לגייס חברים לשורותיו? באילו אסטרטגיות הוא נוקט?
- האם ובמה ניכרת היותו ארגון קנאי?

הנחיות להכנת מיצג³

אפשרות א' – המיצג יבטא באופן מרומז ואמנותי את אמונות (הצידוקים) של הארגון אל מול ספקות בצדקת הדרך.

³ ה"מיצג" יכול להיות הכנת עמוד פייסבוק או אתר לארגון או הצגה באמצעי מבע שונים כולל כתיבה, ציור, שיר וכיו"ב

אפשרות ב' – המיצג יבטא את אופיו הקנאי של הארגון.
אפשרות ג' – המיצג יבטא את התחושות והדעות של התלמידים בקבוצה כלפי הארגון.
במליאת הכיתה תציג כל אחת מהקבוצות את התוצר שלה, וייערך דיון משווה בין הארגונים שהציגו קבוצות תלמידים. יש לשים לב כי בהשוואה בין חברות שונות קיים ההבדל מהותי וטראגי בין חברות שחיות בתוך קונפליקט אלים ומתמשך, לכאלה שמבחינתן מלחמות שייכות להיסטוריה הרחוקה. בנוסף, יש מקום לבחון באורח ביקורתי את הרצייה החברתית-פוליטית לניצחון "בכל מחיר" ("למות למען..."), מול רצון החיים של החברה, גם במחיר "ויתורים כואבים".

2. המניעים לרצח ראש הממשלה יצחק רבין

על מנת לבחון את המניעים לרצח רה"מ, יצחק רבין מוצעות להלן פעילויות למידה שמטרתיהן: הכרת המחלוקת סביב הסכמי אוסלו ומדיניות השלום של ראש הממשלה, רבין; הכרת טיעונו ההלכתיים של הרוצח המצדיקים לכאורה את המעשה הנפשע; בחינת רצח ראש הממשלה יצחק רבין כביטוי לקנאות דתית-לאומית.

2.1 המחלוקת על מדיניות השלום של ראש הממשלה יצחק רבין

הצעות לפעילות בכיתה

2.1.1 דיון באירועים ההיסטוריים שקדמו לרצח ראש הממשלה

הפעילות תתמקד בקריאה, עיון ודיון באירועים ההיסטוריים שקדמו לרצח רה"מ יצחק רבין ומדיניות השלום שהוא הוביל. ניתן להיעזר בסקירה שלהלן או בחומרים שנמצאים במאגרי מידע שונים.

רקע היסטורי לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל

בבחירות 1992, נבחר יצחק רבין כמועמד מפלגת העבודה לראשות הממשלה והוביל את המפלגה לניצחון על הליכוד. בממשלה בראשותו הוא שימש גם בתפקיד שר הביטחון. שמעון פרס מונה לשר החוץ. רבין נתפס כאדם הגון ואמין, מומחה לענייני ביטחון, דבר שסייע לו לחולל שינויים במדיניות ישראל. הוא שינה את סדר העדיפויות התקציבי והעביר סכומים גדולים שעד כה הופנו אל ההתיישבות שמעבר לקו הירוק, לטובת חינוך רווחה ופיתוח. בתחום החוץ והביטחון סטה רבין מהמדיניות המסורתית של ממשלות ישראל, באשר לפתרון השאלה הפלסטינאית. רבין היה רה"מ הראשון שהסכים לנהל בגלוי שיחות עם אש"ף (הארגון לשחרור פלסטין שהוקם ב-1964 בראשות יאסר ערפאת). שיחות אלו היו פריצת דרך, שכן עד אז לא הכירה מדינת ישראל בארגון וסירבה למו"מ עמו, בגלל התנגדותו העקרונית לקיום מדינת ישראל ופעולות הטרור שכיוון הארגון נגד אזרחים ישראלים (החל מ-1968).

הסכם אוסלו

השיחות שהחלו במגעים חשאיים בין ישראל לאש"ף התקיימו באוסלו, בירת נורווגיה. בשיחות דובר על הכרה הדדית בין הצדדים, ועל הקמת ממשל עצמי פלשתינאי בשטחים שצה"ל יפנה בהדרגה, עד להשגת הסכם קבע. הסכם ראשון בין הצדדים שנקרא 'הסכם אוסלו' נחתם על מדשאות הבית הלבן בשנת 1993 בחסותו של נשיא ארה"ב באותה תקופה – ביל קלינטון. המשא ומתן שהתקיים בין ישראל לאש"ף הוביל לקידום הסכם השלום עם ירדן, שנחתם ב 1994. הסכמי אוסלו זיכו את יצחק רבין, שמעון פרס ויאסר ערפאת בפרס נובל לשלום לשנת 1994.

מהם הסכמי אוסלו?

'הסכם אוסלו', הוא הכינוי שניתן למסמך הסכמות בין מדינת ישראל והרשות הפלסטינית (אש"ף) שנחתם בסופו של תהליך שנמשך כשנתיים, במטרה לסיים את הסכסוך הישראלי-פלסטינאי בדרך של פשרה טריטוריאלית. פריצת הדרך בהסכם זה הייתה הצהרת ראש אש"ף, יאסר ערפאת, על הכרת הארגון במדינת ישראל, ובהצהרת ישראל על נכונותה לסגת מהיישובים הפלסטיניים ביהודה ושומרון וברצועת עזה, והקמתה של הרשות הפלסטינאית. הסכם אוסלו לא עסק במפורש בעתידה של הרשות, אך הייתה הבנה בין הצדדים שהקמת הרשות היא צעד בדרך להקמתה של מדינה פלסטינאית במסגרת הסדר הקבע של הסכסוך הישראלי-פלסטינאי. נושאים כבדי משקל, ובהם שאלת מעמדה של ירושלים, בעיית הפליטים, גורל ההתנחלויות וגבולות הקבע, לא נכללו בהסכם. בעקבות 'הסכם אוסלו' נחתמו הסכמים נוספים ('אוסלו ב' ואחרים). ההסכמים, שאושרו באורח דמוקרטי בממשלה ובכנסת, עוררו מחלוקת חריפה בין תומכי ההסכם ומתנגדיו.

מנהיג שנוי במחלוקת

יצחק רבין היה מנהיג שנוי במחלוקת. כמו בכל משטר דמוקרטי, היו לו תומכים ומתנגדים. הבעת התנגדות למהלכי הממשלה, או המנהיג, גם היא חלק מהותי במשטר דמוקרטי. מחלוקת פוליטיות הן תופעה אופיינית ורצויה בחברה דמוקרטית, שדוגלת בחופש הבעת הדעה. אלא שלגבי המהלך של הסכמי אוסלו, המחלוקת חרגה מגבולות השיח הדמוקרטי. פעולות השכנוע (ויש אומרים – ההסתה) של המתנגדים לוו בציטוטי פסיקות הלכתיות שנלקחו מזמנים אחרים ומהקשרים אחרים, כמו "דין רודף" ו"דין מוסר". אווירה טעונה ומתוחה, רווית אמוציות וביטויים של קנאות, שררה בארץ ערב אישור הסכם אוסלו ב'. זכורה במיוחד הפגנה סוערת של מתנגדי אוסלו, שנערכה בכיכר ציון בירושלים, ובמהלכה הופצה תמונת רבין במדי קצין אס אס. הפגנה זו וכלל פעולות המחאה וההסתה היו בדיעבד "הכתובת שעל הקיר", שהזהירה מפני פגיעה בחייו של יצחק רבין, אלא שאז עדיין לא האמנו באפשרות של רצח פוליטי במדינת ישראל הדמוקרטית.

יצחק רבין, מנהיג צבאי ומדיני, ספג במהלך שנות מנהיגותו ביקורות שונות, מימין ומשמאל, על השקפותיו ודרכי פעולתו. כותב על רבין מנחם ברינקר ("הארץ", מוסף ספרים, 29.5.96): "יצחק רבין, אישיות מדינית וצבאית ייחודית [...] דווקא חריגות זו היא ההופכת אותו לדמות מרכז ישראלית, שכן כל השאיפות והרגישויות של הישראלים, הנראות תכופות כסותרות זו את זו, מוצאות בו את ביטוין. בראש ובראשונה מדובר בשתי שאיפות: האחת, לקיים לזמן ארוך עליונות צבאית על כל מדינות האזור, הנובעת מן ההבנה שאין תחליף לכוח צבאי להבטחת הקיום ואיכותו, והאחרת, לצאת סוף סוף ממעגל המלחמות האין-סופי ולהגיע לחיים נורמאליים של עם בארצו".

היו תקופות שבהן ה"שמאל" הציוני ביקר את רבין קשות. דוגמה בולטת – התקפות ה"שמאל" עליו בתקופת האינתיפאדה, כאשר הוא הצטייר בציבור כמי שפקד לשבור לפלסטינאים את העצמות⁴. מצד שני, הוא זכה לתמיכה רחבה של אותו ה"שמאל" ולגינוי חריף של "הימין", משעה שהחליט להיכנס לתהליך השלום ולהדברות עם ערפאת.

מהלך אוסלו הצטייר בעיני תומכיו (פעילי שלום עכשיו, מפלגת מר"צ, ועוד) כתחילתו של עידן חדש. גם ישראלים רבים, שלא באו מתוך "מחנה השלום", תמכו בעיצוב הסכם שיכיר בזכות הפלסטינאים למדינה משלהם (אגב, רבין לא דיבר על מדינה, אלא על "ישות פלסטינית") תוך ויתור על שטחים ביהודה, שומרון וחבל עזה, תמורת הפסקת "מעשי האיבה" של הפלסטינים. תמיכה זו לוותה לא אחת בחשש וספקנות באשר לסיכויים לקיים יחסי שלום בין שני העמים. רבין עצמו התייחס לקיומם של סיכונים, ובנאומו בכנסת אמר: "בצד היתרונות הגדולים, השלום הצפוי, טמונים לנו גם סיכונים. עינינו לא טחו מראות את הסיכונים, ואנו נעשה את כל הדרוש להפחית אותם למינימום. עם זאת, אנו סבורים כי הסיכונים מחושבים. בכל מקרה, כוחו של צה"ל, הטוב שבצבאות העולם, עומד לרשותנו אם וכאשר נגיע, חלילה, לשעת מבחן".

המתנגדים להסכם אוסלו, ובעיקר אנשי גוש אמונים ואנשי ההתנחלויות, הביעו חששות כבדים לגבי ביטחונה של ישראל, שהסכימה למסירת נשק ולהקמת כוח שיטור פלסטיני, והסכימה להקצות שטחים לריבונות פלסטינאית. יתר על כן, מסירת שטחים לידי הפלסטינים נחשבה בעיני מתנגדי אוסלו כמעשה אסור. הנה לדוגמה, דברים שכתב אריק שרון, שהיה באותה עת ח"כ מטעם הליכוד והיה מבין המתנגדים הקיצוניים להסכם אוסלו, ב"הירדן", ב-5 ביוני 1995, חמישה חודשים לפני הרצח⁵:

⁴ קשה לדעת אם ביקורת זו התבססה על עובדות. על-פי מנחם ברינקר ("הארץ", מוסף ספרים, 29.5.96), ייחוס פקודה זו לרבין אינו מוצדק. הדברים שכביכול נאמרו היו "בתשובה לשאלת אחד המפקדים כיצד אפשר לפזר הפגנה בלי שימוש בנשק חם... [רבין] השתמש בביטוי "תיכנסו בהם חזק".

⁵ מאוחר יותר, כאשר נבחר אריאל שרון לראשות הממשלה והחל בדיונים על ויתורים לפלסטינאים, השיב לביקורת שהופנתה כלפיו מהמתנגדים במילים – "דברים שרואים מכאן לא רואים משם".

"הממשלה מסגירה את המתנחלים לכנופיות הפלסטיניות ... אתם [גוש אמונים] האחראים ועליכם להיערך ... הם כבר הסגירו יהודים לזרים ... להיות 'מוסר' ומסגיר זה חלק מהווייתו הרוחנית של השמאל הישראלי... כאשר הם ידברו על דמוקרטיה, דברו אתם על החיים"⁶.

ההסכמים עם הפלסטינאים עוררו מחלוקת בציבור הישראלי שחלקו תמך בפיוס וחלקו התנגד לווייתורים שנעשו למען השלום. מתנגדי רבין ארגנו הפגנות מחאה בהן טענו כי אין לו יפוי כוח מהעם לביצוע מדיניותו, שאינה תואמת את הבטחותיו ערב הבחירות, ומפני שהתמיכה במהלכים בכנסת הינה קטנה, ומתבססת על מפלגות ערביות. ההתנגדות נבעה ממניעים שונים והתייחסה בין היתר לחששות לגבי ביטחונה של ישראל שהסכימה למסירת נשק ולהקמת כוח שיטור פלסטינאי והסכימה להקצות שטחים לריבונות פלסטינאית. ההתנגדות קבלה ביטוייה בהפגנות אלימות ובהתפרעויות בעת פינוי מאחזים.

מדי יום ו' המתינו לרבין עשרות מפגינים בכניסה לביתו, בהפגנות נישאו שלטים בהן נראה רבין במדי קצין אס. אס. קיצוניים במחנה הימין ובציבור הדתי לאומי כינו את רבין "בוגד" ו"רוצח", והיו אף שטענו כי הוא חייב מיתה ("דין רודף"). בנאום האחרון שנשא יצחק רבין, דקות ספורות לפני הירצחו הוא התייחס למחלוקת שסביב הסיכוי שממשלת ישראל בראשותו נותנת לשלום.

בי"ב חשוון תשנ"ו, 4 בנובמבר 1995, נערכה עצרת המונים בכיכר מלכי ישראל בת"א, שבה הביעו המפגינים תמיכה במדיניות השלום אותה הוביל יצחק רבין, כראש ממשלה נבחר. בתום העצרת עמדו על הבמה שמעון פרס, שכיחן באותה עת כשר החוץ ויצחק רבין ושרו לצד הזמרת מירי אלוני את 'שיר לשלום' (נכתב בידי יעקב רוטבליט והולחן בידי יאיר רוזנבלום). ביציאתם מן העצרת אל כלי הרכב, נורה יצחק רבין בגבו מטווח קצר, על ידי יגאל עמיר, שהיה סטודנט באוניברסיטת בר-אילן ופעיל בארגון הפגנות נגד הסכמי שלום. יצחק רבין נפטר בבית החולים איכילוב, באותו הערב.

הנאום האחרון של ראש הממשלה יצחק רבין

עצרת השלום, כיכר מלכי ישראל, תל אביב, י"א חשוון תשנ"ו, 4 בנובמבר 1995

"הרשו לי לומר, אני גם מתרגש. אני רוצה להודות לכל אחת ואחד מכם, שהתייצב כאן כנגד האלימות ובעד השלום. הממשלה הזו, שיש לי הזכות לעמוד בראשה, יחד עם חברי שמעון פרס, החליטה לתת הזדמנות לשלום. שלום שיפתור את מרבית בעיות מדינת ישראל. הייתי איש צבא עשרים ושבע שנים. נלחמתי כל עוד לא היה סיכוי לשלום. היום אני מאמין שיש סיכוי לשלום, סיכוי גדול. חייבים לנצל אותו למען העומדים פה, ולמען אלה שאינם עומדים פה. והם רבים בעם.

תמיד האמנתי כי מרבית העם רוצה בשלום, מוכן ליטול סיכון לשלום. ואתם כאן, בהתייצבותכם בעצרת זו, מוכחים זאת, יחד עם רבים אחרים שלא הגיעו לכאן, שהעם באמת רוצה בשלום ומתנגד לאלימות. אלימות היא כרסום יסוד הדמוקרטיה הישראלית. יש לגנות אותה, להוקיע אותה, לבודד אותה. זו לא

⁶ מתוך: יורם פרי (2006), יד איש באחיו – רצח רבין ומלחמת התרבות בישראל, הוצאת כנרת.

דרכה של מדינת ישראל. בדמוקרטיה יכולות להיות מחלוקות, אך ההכרעה תהיה בבחירות דמוקרטיות, כפי שהיה הדבר ב-1992, שם נתנו לנו את המנדט לעשות את מה שאנו עושים ולהמשיך בכך. אני רוצה להודות מפה לנשיא מצרים, למלך ירדן, למלך מרוקו, שנציגיהם מופיעים כאן ומביעים את שותפותם איתנו בצעידה לשלום. אבל מעל לכול- עם ישראל, בשלוש השנים של קיום הממשלה הזו, הוכיח שניתן להגיע לשלום, שלום הנותן פתח לכלכלה ולחברה מתקדמת. שלום הוא קודם כול בתפילות, אבל לא רק בתפילות. שלום שהוא שאיפת העם היהודי, שאיפה אמיתית. **השלום כרוך בקשיים, גם במכאובים. אין דרך לישראל בלי מכאובים. עדיפה דרך השלום מאשר דרך המלחמה. אומר לכם את זאת מי שהיה איש צבא ושר ביטחון, ורואה את כאבי המשפחות של חיילי צה"ל. למענם, למען בנינו ונכדינו, אני רוצה שהממשלה הזאת תמצה כל שמץ, כל אפשרות, לקדם ולהגיע לשלום כולל.** עצרת זו חייבת לשר לציבור הישראלי, לציבור היהודי בעולם, לרבים רבים בעולם הערבי ובעולם כולו, שעם ישראל רוצה בשלום, תומך בשלום, ועל כך תודה רבה לכם".

2.1.2 שאלות לדין בכיתה

נחזור ונדגיש, שהתמיכה של הצד האחד והביקורת של הצד האחר הם ממהותה של תרבות הויכוח בחברה דמוקרטית. אולם, כיצד קרה, שהויכוח הלגיטימי בין תומכי הסכם אוסלו ומתנגדיו הדרדר לכלל הסתה ופעולות אלימות? ושאלה נוספת – כיצד קרה, שצער דתי, שמחויבותו לציווי התורה היא מוחלטת, הפר את הציווי המוחלט "לא תרצח", ושלח יד בנפשו של ראש הממשלה, יצחק רבין?

2.2 השקפה קנאית אמונית

הצעות לפעילות בכיתה

2.2.1 עיון בנימוקים ההלכתיים לכאורה שהציג הרוצח בעדותו – 'דין רודף' ו'דין מוסר'

מה בין הדיבר "לא תרצח" ומעשהו של הרוצח יגאל עמיר?

בניגוד מוחלט לחוקי האנושות, המדינה והתורה שמזהירה בעשרת הדברות: "לא תרצח", החליט יגאל עמיר להתנקש בראש הממשלה ולרצוח אותו. הכיצד??? כדי להבין את המהלך הנפשע שלו, עלינו לחזור ולעיין בעדויות שמסר בחקירתו על ידי המשטרה ועל ידי "ועדת שמגר" (על שם השופט בדימוס מאיר שמגר, שעמד בראש הוועדה). ועדה זו, שהוקמה על פי החלטת הממשלה, ניסתה לחשוף את הסיבות שהביאו את יגאל עמיר לרצוח את יצחק רבין.

בעדותו של הרוצח יגאל עמיר חוזרות ועולות שתיים מההלכות שפסק הרמב"ם – דין רודף ודין מוסר. לדבריו, הן אלה שהנחו אותו והיוו צידוק למעשה הרצח: "לפי ההלכה, ברגע שיהודי מוסר את העם שלו והארץ שלו בידי אויב, חייבים להרוג אותו" (קטעים נוספים מעדותו של הרוצח יגאל עמיר מובאים בהמשך). ננסה לבחון את ההיגד הזה: מה פירוש "לפי ההלכה" ומה זאת "ההלכה"? האם יעלה על הדעת כי נמצא בהלכה "היתר" להרוג את יצחק רבין?

מהו "דין רודף"?

"דין רודף" מופיע בהלכות רוצח ושמירת נפש של הרמב"ם. המושג 'רודף' כוונתו לאדם שרודף אחר אדם אחר במטרה להרוגו. כותב הרמב"ם:

"הרודף אחר חברו להרגו, הרי כל ישראל מצווין להציל הנרדף מידי הרודף ואפילו בנפשו של הרודף". (הלכות רוצח ושמירת נפש, פרק א, הלכה א).

כלומר, כשאנו רואים אדם שעומד להרוג אדם אחר, אנו חייבים למנוע מהתוקפן לבצע את זממו, גם אם ("אפילו") נדרש חלילה מחיר של הרג התוקף עצמו. נעיר, שמעניין השימוש במילה "אפילו", שבאה לסייג את המעשה, ולומר לנו שרק בלית ברירה עלינו להרגו.

עם זאת נראה, שהרמב"ם חשש מהאפשרות שבני אדם "ייקחו את החוק לידיהם", וניסח שורה של סייגים כנגד הרג הרודף. לדוגמה, לפני ששולחים יד ברודף להרגו, יש לנסות ולתפוס אותו ולהביאו לבית הדין: "רוצח שהרג בזדון אין ממיתין אותו ... עד שיבוא לבית דין וידינוהו למיתה... ולא ימות הרוצח עד עומדו לפני העדה למשפט, והוא הדין לכל מחוייבי מיתת בית דין שעברו ועשו, שאין ממיתין אותן עד שיגמר דינם בבית דין". (שם, פרק א, הלכה ה).

סייג נוסף של הרמב"ם אומר, שיש להזהיר את הרודף, ואם הוא ממשיך במעשיו יש לפגוע בגופו כדי לעצרו, אולם אין להרגו מיד:

"...אם הזהירוהו והרי הוא רודף אחריו אף על פי שלא קיבל עליו התראה כיוון שעדיין הוא רודף הרי זה נהרג, ואם יכולים להצילו באבר מאברי הרודף כגון שיכו אותו בחץ או באבן או בסייף ויקטעו את ידו או ישברו את רגלו או יסמאו את עינו – עושין, ואם אינן יכולין לכולן ולא להצילו אלא אם כן הרגוהו לרודף הרי אלו הורגין אותו ואף על פי שעדיין לא הרג...". (שם, הלכה ז).

נראה, שהרוצח יגאל עמיר הסתמך במשפטו על פסיקה זו של הרמב"ם, באמרו: "[...] אין לי מטרה שימות, אם הוא היה משותק, זאת אומרת מפסיק את הפעילות. [...] הפחד הכי גדול שלי, שאני אפצע אותו והוא ימשיך לתפקד בתור ראש ממשלה, אז מה עשיתי פה? אם הוא היה מתפטר באותו יום, לא הייתי יורה בו".

מהו "דין מוסר"?

"דין מוסר" נגזר מתוך "הלכות חובל ומזיק" של הרמב"ם. המושג 'מוסר' בלשון ימי הביניים (נזכיר, שהרמב"ם חי במאה ה-12) כוונתו **מלשין** על אדם אחר, או מסגיר אותו לידי נוכרים. וכך כותב הרמב"ם:

"אסור למסור ישראל בידי הגויים, בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות, ואפילו היה מיצר לו ומצער. וכל המוסר ישראל ביד עכו"ם (ראשי תיבות לעובדי כוכבים ומזלות, כינויי 'גויים') אין לו חלק לעולם הבא. מותר להרוג המוסר בכל מקום. מותר להרגו אף קודם שימסור, כשאמר הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו, התיר עצמו למיתה. ומתרין לו ואומרין לו,

אל תמסור – אם העיז פניו ואמר, לא כי אלא אמסרנו, מצווה להרגו, וכל הקודם להרגו, זוכה...". (הלכות חובל ומזיק ח, ט-יא).

ומסביר הפרופ' אליאב שוחטמן, מאוניברסיטת בר-אילן:

"מלשין, מוסר: מכיוון שבמציאות של הקהילות היהודיות בגלות, אם איש מישראל הלשין על אדם מן הקהילה היהודית, השלטונות הגויים היו הורגים בכל הקהילה כולה, מבלי להבחין בין יהודי ליהודי. הלשנה פירושה מוות לרבים בקהילה". (מתוך שיעור במשפט עברי, 28/10/04)

כיצד מצא הרוצח יגאל עמיר ב'דין רודף' ו'דין מוסר' "לגיטימציה" לרצח ראש הממשלה?

בעדותו של הרוצח יגאל עמיר בפני ועדת שמגר הוא הסתמך על "דין רודף", מתוך שכנוע מוחלט שהסכמי אוסלו מסכנים את חיי היהודים בארץ ישראל. את "דין מוסר" הוא כרך במסירת שטחים לידיים פלסטיניות. וכך העיד: "דין רודף הוא קבוע, ודין מוסר הוא גם קבוע, שמישהו מוסר חלקים מארץ ישראל, ומי שמפקיר חיי יהודים, הוא גם קבוע". ועוד אמר: "תבינו, כשיריתי, אני הרגשתי כמו שאני יורה במחבל".

האופן המסולף שבו פירש הרוצח את "דין רודף" ו"דין מוסר" מוסבר על ידי השופט חיים כהן⁷:

"מתקשה אני להבין כיצד דין רודף יכול לחול על ראש הממשלה. מי הוא זה ואיזה הוא שעמד ליהרג על ידיו? מי הוא הנרדף שאת חייו הציל הרוצח מידי? מי הוא הנרדף שאת חייו הציל הרוצח מידי? אפילו תמצא לחשוש שהשלום שהוא עומד לעשות עם הפלשתינאים עלול לסכן חיי אדם – עדיין הסכנה רחוקה, ואין שום נרדף הזקוק להצלה מיידית. דרושה אקרובטיקה אינטלקטואלית (ואין צורך לומר, הלכתית) לזהות את ראש הממשלה, או מי מעושי השלום האחרים, כ"רודף" במשמעותו ההלכתית". (מתוך המאמר "הלכות מסוכנות" שכתב השופט כהן בדצמבר 1995).

על "דין מוסר" כתב השופט חיים כהן:

"עינינו הרואות: זירת הדין היא הגולה, כשהיהודים נרדפו על נפשם ורכושם היה לבז. יהודי שהסגיר חברו לגויים שיעשו בו או בממונו כתאוות יצריהם הרעים, כמותו כבוגד בעמו. "מעשים בכל זמן" להרוג מוסרים כאלה או להסגירם בידי שופטי הגויים, היו מעשי התגוננות: הפיתוי לעשות, על ידי המסירה לגוי, כסף קל וגם עוד להתחבב עליו, היה לעיתים גדול מאוד. המסירה הייתה מעין עריקה מן המחנה היהודי, והמוסר סיכן את בני עדתו סכנה של ממש. לנו אין "מוסרים", שהרי אין אנו חיים פה בחסד הגויים ואין אנו זקוקים להגנה מפניהם..." ("הלכות מסוכנות", שם).

⁷ כהן, ח' (2006). הלכות מסוכנות. בתוך: י, מלכין (עורך), *תרבות היהדות החילונית – הגות חדשה בישראל* (עמ' 380-371). ירושלים: הוצאת כתר. נמצא באתר כותר. פורסם לראשונה בכתב העת *יהדות חופשית*, 7, דצמבר 1995.

במהלך החקירה, ניסו החוקרים לברר האם היו רבנים שנתנו ליגאל עמיר היתר הלכתי לרצוח את ראש הממשלה יצחק רבין, אך לא מצאו עדות להיתר כזה. מה גם שלאחר הרצח מרבית הרבנים הסתייגו מן המעשה ודיברו בגנות הרצח והרוצח. אולם, מתוך עדותו של יגאל עמיר עצמו, ניכר שמעשה הרצח קיבל מבחינתו את הצדקתו מפרשנות מסוימת מאד של הלכות הרמב"ם. ועל כך כותב השופט חיים כהן: "על פני הדברים לא ברור אם הוא הוא שפסק הלכה זו על דעת עצמו, או שקיבל אותה מפי אחד מפוסקי ההלכה, או שהתיימר לזכור מה שלמד בתלמוד. על כל פנים מותר לצאת מן ההנחה שהוא אמר את אשר אמר באמונה שזאת אומנם הלכה המחייבת אותו" (שם, שם).

האם הלכות "דין רודף" ו"דין מוסר" של הרמב"ם רלבנטיות לימינו?

במדינה דמוקרטית אין לאדם בודד זכות "לשתק" נבחר ציבור. חשוב להדגיש את ההבדל המשמעותי בין נקודת המבט של הרמב"ם שחי במאה ה-12 בספרד, מרוקו ומצרים לגבי מצבו של נתין במדינת גלות, לבין אזרח במדינה עצמאית דמוקרטית, שבה הציבור בוחר את מנהיגיו.

מסביר השופט חיים כהן בסיום המאמר הלכות מסוכנות, תחת כותרת המשנה: "כאילו" קיים כל העולם כולו:

"כל "ההלכות הללו – ואולי עוד דומות שלא הגיעו לידיעתי – תכליתן ותוצאותיהן להלהיב את היצרים (הרעים) של חסידי הפוסקים הסרים למשמעתם, לעמוד ביד חזקה על משמרת השטחים ולהגן עליהם – לא בדמם שלהם חלילה, אלא בדמם של ראשי המדינה. היה בהלכות הללו כדי להסית ולהדיח ולהפוך יראים תמימים לרוצחים מתועבים. אכן – הלכות מסוכנות מאוד. אין ספק כי הלכות כמו אלו נולדו ונוצרו באווירה של קנאות דתית – לאומנית פונדמנטליסטית (בדומה למה שחזינו בבשרנו בתנועה המוסלמית). קנאות שכזו ניזונה גם מן החרמות והנידויים, הקללות והאלות, הנשפכים זה שנים מפי רבנים ומקובלים מסוימים על ראשי השלטון: [...] מאמצי האינדוקטרינציה של אלימות קנאית פראית לשם שמיים הצליחו למעלה מכל הצפוי והמקווה.

ומי יודע מה יולד יום. כל העושים נאמנה למען השלום עם הפלשתינאים והסורים עומדים בסכנת נפשות. הרעל שנספג בלבבות עוד לא אוכל, וזעם הקנאים הבריונים עלול להתלקח שוב. מי לידנו יתקע שמחר לא יגלו כי בעצם דין כל אפיקורוס ליהרג – הלכה נהדרת שתאפשר סילוק כל הכופרים (והשרים בכלל זה) מן המדינה ומן העולם.

ומה יהא על אותה תורה שדרכי דרכי נועם וכל נתיביה שלום? מה על הכלל הגדול שבתורה, שלא לעשות לזולתך את אשר איך רוצה שיעשו לך? האם דווקא קנאי הדת ופוסקי ההלכה ישכיחו תורת אמת וחסד מישראל?

הרמב"ם מסיים הלכות רודף ונרדף במאמר המפורסם של חכמי המשנה: "כל המאבד נפש אחת מישראל, כאילו איבד כל העולם כולו. וכל המקים נפש אחת מישראל, כאילו קיים כל העולם כולו". ויש נפש אשר על אבדנה ועל קיומה ניתן למחוק את "כאילו".

2.2.2 פעולה עצמאית של "מטורף" או מעשה הקרבה קנאי בשליחות של רעיון?

לאור הפרק הראשון של יחידת לימודים זו, בה נידונו הגדרות המושג קנאות, מופו מושגים נלווים, ונלמדו דוגמאות שונות של קנאות לאורך ההיסטוריה והפרק השני בו הוצגו מניעים אפשריים, מוצע לקיים בכיתה דיון בשאלות:

- האם הרוצח יגאל עמיר פעל כתוקפן מטורף או נקט במעשה הקרבה קנאי בשליחות לרעיון?
- מה ההבדל מבחינת המשמעות הערכית-ציבורית בין רצח ממניעי טירוף לרצח קנאי ממניעים אידיאולוגיים?

במסגרת הדיון חשוב לציין כי הקנאי תופס את עצמו כמגן על ערכי החברה מפני סכנה לאמונתה ולאורח חייה. הקנאי איננו מגן על "דעתו האישית" בלבד, אלא על אמת אבסולוטית – דתית או אידיאולוגית, שלגביה לא ייתכנו דעות שונות. לפי תפיסתו, דואג הוא לטובת הכלל מול איום שמקעקע את הסדר החברתי ההכרחי. יש להדגיש, שלא כול מי שנלחם על דמותה הערכית של החברה הוא קנאי. קנאי הוא מי שקורא לשימוש באלימות כדי להשיג את המטרה, וזאת בניגוד למי שנוקט בדרכים דמוקרטיות – שכנוע רציונלי⁸ לשם השגת תמיכת הרוב.

הרוצח, יגאל עמיר, ביקש לפגוע בהסכמי השלום עליהם חתמה מדינת ישראל לאחר החלטה דמוקרטית. עמיר מעולם לא הביע חרטה על הרצח, ובראיון שנתן בחודש מאי 2004 חזר והדגיש שלדעתו פעל בצורה נכונה ולא רצח אלא הציל. הרצח אירע בשעה של מחלוקת קשה מאוד בציבור על רקע התהליך המדיני. דיבורים על חוסר הלגיטימיות של הממשלה שלוו בהסתה פרועה נגד רבין עצמו היו נפוצים מאוד לפני הרצח. זכורה במיוחד הפגנה בכיכר ציון בירושלים ערב אישור הסכם אוסלו ב', שבה הופצה תמונת רבין במדי קצין אס אס.

⁸ כאן המקום להאיר את עניין השכנוע הרציונלי מול האמוציונלי. מה משכנע יותר – לשון ייצוגית-עניינית או לשון רגשית-מטפורית? מהי הלשון האופיינית להסתה? ראו שתי דוגמאות רלבנטיות לענייננו בנספח.

פעילות סיכום

אלימות שמקורה בקנאות לאומית ו/או דתית הופכת בארצנו כמעט לדבר שבשגרה: יהודים נגד ערבים וערבים נגד יהודים. בקיץ האחרון (2014) לאחר החטיפה והרצח המתועב של שלושת הנערים גיל-עד שער, נפתלי פרנקל ואיל יפרח ז"ל, התגלו מצד יהודים קיצוניים מעשי קנאות מזוויעים. לפיכך, לסיכום יחידת הלימוד הזאת נבקש לשוחח עם התלמידים ולבקש מכל אחד מהם להשיב על מספר שאלות:

- מהם הדברים המשמעותיים ביותר שרכשתם מהעיון ביחידת הלימוד הזו?
- אלו שאלות או מחשבות עולות אצלכם בעקבות הלימוד הזה?
- האם אתם רואים אפשרות שגם כיום, כאשר שאלת שתי המדינות עומדת שוב על הפרק, עלול להתרחש במדינת ישראל רצח דומה של נבחר ציבור?
- האם התנהגות אלימה של אדם או קבוצת אנשים מצדיקה אלימות שכנגד?

בעקבות החטיפה והרצח המתועב של שלושת הנערים גיל-עד שער, נפתלי פרנקל ואיל יפרח בוצע רצח מחריד של הנער מוחמד אבו חדיר משכונת שועפאט שנמצאת במזרח ירושלים. היהודים שרצחו את הנער העידו במשטרה כך: "חיפשנו בכל השכונות הערביות. ראינו שהערבי נמצא לבד, הכנסנו אותו לאוטו, הרבצנו לו בתוך האוטו. נכנסנו ליער ירושלים, שפכנו עליו בניין, הדלקנו אותו וברחנו".

- כיצד הייתם פועלים אילו הייתם עדים לחטיפת הנער?

נשמח ללמוד מכם ולקרוא את תשובותיכם לפעילות הסיכום.

נודה אם תשלחו אותן לכתובת המייל:

oriamotmida@gmail.com

עבור עדנה ואורי